

Danuta Pyrdoł

Od scenariusza do oceniania – jak organizować pracę w grupie zróżnicowanej

Spis treści

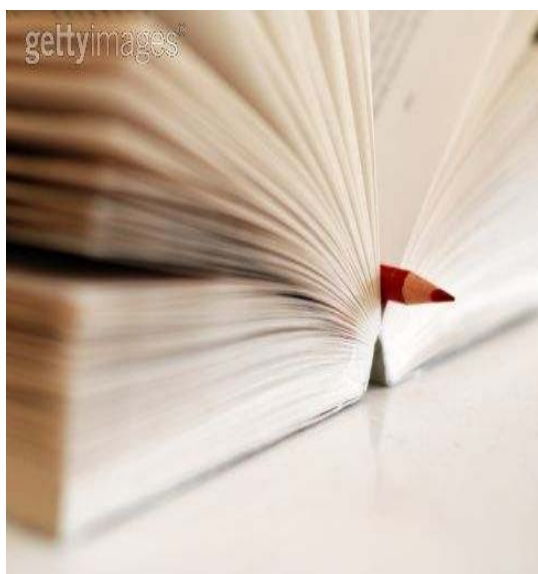
- 1. Indywidualizacja**
- 2. Podstawa programowa → podręcznik/dostosowanie ↔ uczeń**
- 3. Scenariusz zajęć uwzględniający pracę z grupą różnorodną**
- 4. Sprawdzanie wiedzy i zadania domowe**
- 5. Ocenianie**
- 6. Refleksja**

„Początkiem każdej nauki jest osobiste doświadczenie”

Hans Zeier

1. Indywidualizacja

Obowiązek „indywidualizacji pracy z uczniem na obowiązkowych i dodatkowych zajęciach edukacyjnych, odpowiednio do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia” zapisany jest w § 6.1. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 roku[1]



Indywidualizowanie to z jednej strony kształtowanie wyjątkowych cech, umiejętności. Z drugiej – z punktu widzenia nauczyciela – oznacza takie dostosowywanie sposobów pracy, aby te indywidualne, osobowe właściwości ucznia mogły się jak najlepiej rozwinąć.

Sprowadzając indywidualizowanie do poziomu konkretnej pracy, nauczyciel powinien odpowiedzieć sobie na pytanie: W jaki sposób mam organizować tok pracy z uczniem/uczniami, czyli dostosowywać zasady, metody, formy pracy, oceniania, mierzenia postępów, aby zrealizować zakładane cele i nauczanie było efektywne?

Zadanie zapisane w języku rozporządzenia należy przenieść na PLANOWANIE i REALIZACJĘ nauczania/wychowania prowadzonego z zespołem uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, aby w wyniku tego procesu mogły zostać zaspokojone specyficzne potrzeby każdego dziecka i aby dziecko mogło się uczyć i nauczyć.

2. Podstawa programowa → podręcznik/dostosowanie ↔ uczeń

W procesie dydaktycznym uczniowie (z wyjątkiem głębiej upośledzonych) realizują podstawę programową kształcenia ogólnego. W oparciu o nią opracowywane są programy nauczania, a następnie podręczniki i ćwiczenia. Podstawa określa CO uczeń ma umieć, a podręczniki powinny być pomocne w realizacji zapisów określonych w podstawie.

Jakkolwiek byśmy się my, nauczyciele, nie buntowali – to nie podręcznik i jego „przerabianie” stanowi centrum szkolnej edukacji. Najważniejsze jest dziecko, które ma jak najwięcej umieć z tego, co zawiera podstawa programowa, a dobór sposobu nauczania wynika z analizy możliwości i potrzeb ucznia.

W szkole warto się przyjrzeć relacji nauczanie – uczenie się. Bardzo wrażliwym miejscem jest styk założeń, z którymi przed zespołem klasowym staje nauczyciel, i ich możliwości realizacyjnych przez uczniów. Punktem wyjścia są zapisy podstawy programowej oraz rozpoznane przez nauczycieli możliwości i ograniczenia ucznia, które mają decydujące znaczenie dla doboru metod, form i środków pracy.

Przykładowe zagadnienia wybrane z podstawy programowej, zestawione ze sposobami dostosowania ich realizacji do niektórych potrzeb uczniów

Etap edukacyjny	Zagadnienia ujęte w podstawie programowej	Trudności/dysfunkcje/potrzeby ucznia O czym wiem, co dostrzegam?	Sposoby dostosowania/indywidualizacji Co mogę zrobić, aby pomóc uczniowi w opanowaniu zagadnienia z podstawy?
-----------------	---	---	--

I etap edukacyjny	<p>1. Edukacja polonistyczna Uczeń kończący klasę III: 1) korzysta z informacji: a) uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji</p>	<p>Niedosłuch umiarkowany, uczeń nosi aparat słuchowy</p>	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń siedzi pośrodku sali albo w pobliżu tablicy, tak aby słońce nie świeciło mu w oczy; – osoba mówiąca stoi przodem do dziecka; – nauczyciel zapisuje na tablicy główne hasła, wokół których toczy się praca, rozmowa; – nauczyciel co jakiś czas podchodzi do dziecka i przekazuje z bliska najważniejsze treści, sprawdzając ich zrozumienie
	<p>2. Język obcy nowożytny Uczeń kończący klasę III: 4) czyta ze zrozumieniem wyrazy i proste zdania</p>	<p>Mylenie liter podobnie ułożonych w przestrzeni, mylenie liter zbliżonych brzmieniem; opuszczanie głosek podczas czytania</p>	<ul style="list-style-type: none"> – więcej czasu na przygotowanie tekstu do czytania; – krótsze albo/i nieco prostsze teksty; – odpytywanie z tekstu, który uczeń mógł wcześniej przećwiczyć
	<p>7. Edukacja matematyczna Uczeń kończący klasę III: 16) rozpoznaje i nazywa koła, kwadraty, prostokąty i trójkąty (...) rysuje odcinki o podanej długości; oblicza obwody trójkątów, kwadratów i prostokątów (w centymetrach)</p>	<p>Trudności z określaniem położenia przedmiotów w przestrzeni, bałagan na ławce, spadające przedmioty; niedokładne rysowanie; trudności z wyznaczaniem kolejności i tworzeniem sekwencji</p>	<ul style="list-style-type: none"> – rozpoznawanie figur w zabawach, na rysunkach; – zabawy: reagowanie czynnością na określony kształt; – konstruowanie z geometrycznych klocków, obrysowywanie figur; – ćwiczenia w odmierzaniu, porównywaniu długości na konkretnym materiale w przestrzeni, sumowanie wyników pomiaru

II etap edukacyjny	<p>Historia i społeczeństwo V. Współdziałanie w sprawach publicznych 3. Ojczyzna. Uczeń: 2) wskazuje na mapie i opisuje główne regiony Polski</p>	<p>Trudności z określaniem położenia przedmiotów w przestrzeni i na kartce, kłopoty ze wskazywaniem kierunków geograficznych w przestrzeni i na mapie</p>	<ul style="list-style-type: none"> – przygotowanie powiększonego konturu mapy do zaznaczania i odszukiwania informacji na podstawie atlasu; – w trakcie pracy z mapą wskazywanie punktów odniesienia; – wspólne z uczniami sporządzanie legendy do własnych map
	<p>Przyroda 6. Właściwości substancji. Uczeń: 1) wymienia znane właściwości substancji (woda, cukier, sól kuchenna) i ich mieszanin (ocet, sok cytrynowy) występujących w jego otoczeniu</p>	<p>Mała umiejętność w zakresie: – wyciągania wniosków, uogólniania; – dostrzegania relacji między obserwowanymi zjawiskami, przemianami</p>	<ul style="list-style-type: none"> – przeprowadzanie przez dzieci doświadczeń na lekcji; – praca w grupach z pomocą ze strony kolegów i koleżanek; – zachęcanie do przeprowadzania doświadczeń w domu (jeśli dziecko może liczyć na pomoc rodziców); – sporządzenie dla ucznia notatki w formie zdań do uzupełnienia wyrazami podanymi w ramce
III etap edukacyjny	<p>Chemia 5. Roztwory i reakcje zachodzące w roztworach wodnych. Uczeń: 2) wykonuje obliczenia związane z przygotowaniem, rozcieńczaniem i zatężaniem roztworów stosując pojęcia: stężenie procentowe i molowe</p>	<p>Trudności w: – nauczeniu się wzorów; – dokonywaniu przekształceń wzoru; – zamianie jednostek; – wykonywaniu obliczeń</p>	<ul style="list-style-type: none"> – uczeń zapisuje wzór kolorem, w ramce; – podczas kolejnych lekcji przypominamy wzór i dokonujemy jego przekształceń (mogą to robić uczniowie); – przygotowujemy serię prostszych zadań, w których uczeń ma tylko przekształcić wzór, albo zamienić jednostki, a wielkości liczbowe są dostosowane do jego umiejętności
		<p>Uczeń jest uczestnikiem konkursów przedmiotowych, zainteresowany chemią</p>	<ul style="list-style-type: none"> – przygotowanie dodatkowych, trudniejszych zadań; – przejrzenie z uczniem i wybór dodatkowych zajęć

			<p>pozaszkolnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> – włączenie ucznia do pomocy kolegom podczas lekcji
	<p>Geografia</p> <p>1. Mapa – umiejętności czytania, interpretacji i posługiwania się mapą. Uczeń:</p> <p>1) wykazuje znaczenie skali mapy w przedstawianiu różnych informacji geograficznych na mapie; posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie</p>	<p>Kłopoty z dostrzeganiem powiązań między obrazem na mapie a obiektami w rzeczywistości; trudności w przeliczaniu odległości na podstawie skali; trudności w dokonywaniu obliczeń</p>	<ul style="list-style-type: none"> – wybieramy jeden rodzaj skali jako wyjściowy dla ucznia, następnie włączamy później (jeśli się uda); – przygotowujemy zadania, do których obliczenia są prostsze

3. Scenariusz zajęć uwzględniający pracę z grupą różnorodną

Podstawą efektywnej pracy jest jej ZAPLANOWANIE w momencie rozpoczynania pracy z dzieckiem. Jego podstawę stanowią następujące działania:

- rozpoznanie sytuacji dziecka (obserwacja, dokumentacja pedagoga, psychologa, pielęgniarki szkolnej, informacje od wychowawcy, wywiad z rodzicami);
- ustalenie na pewien okres (semestr, rok szkolny), w odniesieniu do zagadnień programowych, odpowiedzi na pytanie, co i w jaki sposób należy dostosować, aby maksymalnie umożliwić danemu uczniowi opanowanie treści i umiejętności przewidzianych w programie;
- przyjrzenie się strukturze całej klasy oraz określenie, w jaki sposób i dla których uczniów trzeba dostosować metody, formy i środki pracy.

Wynikiem przemyśleń i działań nauczyciela powinno być wypracowanie materiałów zawierających dostosowane zadania, zaplanowanie zadań domowych dla konkretnego ucznia oraz pamiętanie o uczniu w trakcie lekcji.

Fragment przykładowego scenariusza zajęć podsumowujących wiadomości z języka angielskiego

WPROWADZENIE

Ponieważ jest to lekcja podsumowująca, bazujemy na wiedzy posiadanej już przez uczniów. Posadź uczniów w taki sposób (pary, kilkuosobowe zespoły), aby mogli sobie nawzajem pomagać.

1. Wręczenie uczniom listu z instrukcją wykonania zadania zapisaną w języku angielskim.
2. Wspólne odczytanie i przetłumaczenie listu.

Uczniowi z niedowidzeniem wręcz tekst z powiększoną czcionką. Podejdź do ucznia niedosłyszącego i poproś, aby potwierdził, czy rozumie tekst. Jeśli to konieczne, rozdaj niektórym uczniom wcześniej przygotowane karteczki z tłumaczeniami wyrazów z listu. Sprawdź, czy wszyscy w klasie zrozumieli tekst.

3. Nawiązanie do różnych sposobów sporządzania notatek: zapis na kartce, zapis w specjalnym zeszyte lub kalendarzu, notowanie na luźnych karteczkach.

Zademonstruj i pozwól na bezpośredni ogląd przykładowego notatnika, kalendarza.

4. Przedstawienie celu lekcji, którym jest nauka tworzenia mapy pamięci, służącej utrwaleniu wiadomości i umiejętności z języka angielskiego.

Pokaż przykładową mapę pamięci, zwróć uwagę na sposób konstruowania, zawieś ją w widocznym miejscu.

CZĘŚĆ GŁÓWNA

Praca z mapą pamięci

Uczniom, którzy samodzielnie nie sporządzą schematu, rozdaj przygotowane wcześniej wzory mapy do uzupełnienia.

1. Rozrysowanie i opisanie głównych zagadnień: czasownik „can”, części ciała, nowe zwroty. *Zawieś duży schemat mapy na tablicy. Objaśnij sposób wykonania zadania. Sprawdź, czy uczniowie poprawnie kreślą schemat. Jeśli to konieczne, dopytaj uczniów, czy rozumieją polecenie i wiedzą, jak je wykonać.*

2. Rozrysowanie i opisanie zagadnień szczegółowych:

- „can”: zdanie oznajmujące, pytanie, przeczenie;
- części ciała: uzupełnianie podpisów;
- słownictwo: czasowniki i zwroty.

Czuwając nad samodzielną pracą uczniów, wskazuj jednocześnie tych, którzy uzupełniają duży schemat. Sprawdzaj poprawność wykonania zadania przez uczniów.

3. Uzupełnianie zagadnień szczegółowych rozdanyimi przez nauczyciela ilustracjami.

Uczniów, którzy wcześniej wykonają zadanie, poproś o pomoc wybranym osobom. Wspólnie sprawdźcie poprawność wykonania zadania.

Rozwiązywanie zadań z karty pracy

Rozdaj karty pracy przygotowane na trzech poziomach trudności. Jeśli decydujesz się na pracę z gotowymi ćwiczeniami, określ wcześniej, który uczeń, jakie i ile ćwiczeń ma wykonać. Uczniowie mogą wykonywać zadania w zespołach albo w parach.

4. Sprawdzanie wiedzy i zadania domowe

Znając możliwości uczniów, w podobny sposób jak karty pracy przygotowujemy pisemne wersje sprawdzianów. Pamiętajmy również, że niekiedy należy zastosować ustne sprawdzanie wiedzy.

Zapowiadamy sprawdziany przynajmniej na tydzień przed terminem ich przeprowadzenia. Wśród nauczycieli wprowadzamy zwyczaj zapisywania w konkretnym miejscu sprawdzianów planowanych w danej klasie, aby uniknąć nakładania się terminów.

Warto pamiętać, że możliwość wydłużenia czasu pracy ze sprawdzianami nie oznacza konieczności pozbawiania ucznia przerwy śródlekcyjnej. Wystarczy ograniczyć liczbę zadań albo tak ją opracować, żeby uczeń mógł zapisywanie zastąpić wybieraniem odpowiedzi, podkreślaniami, łączeniem fragmentów tekstu, uzupełnianiem wyrazów.

Przykładowe zadania dostosowane do trzech potencjalnych poziomów umiejętności

KRÓLEWSKIE KOSZULE

Wersja A

Na jedną koszulę dla króla potrzeba 4 m materiału. W królewskich warsztatach utkano tkaninę o długości 15 m. Czy wystarczy ona na 4 królewskie koszule? Zapisz obliczenia i odpowiedź.

Wersja B

Na jedną koszulę dla króla potrzeba 4 m materiału. W królewskich warsztatach utkano tkaninę o długości 15 m. Ile koszul można z niej uszyć? Zapisz obliczenia i odpowiedź.

Wersja C

Na jedną koszulę dla króla potrzeba 4 m materiału. W królewskich warsztatach utkano materiał o długości 15 m. Ile koszul można z niego uszyć? Zapisz obliczenia i odpowiedź.

1 koszula – 4 m materiału

2 koszule –

3 koszule –

4 koszule –

Odpowiedź: Z 15 m materiału można uszyć koszule.

Przykładowe polecenia pisemne dla uczniów rozpisane na trzy poziomy. Temat dotyczy tego samego problemu, obejmuje te same zagadnienia z podstawy

OSZCZĘDZAMY WODĘ

Wersja A

Na podstawie przeczytanego tekstu zapisz 4 pomysły na oszczędzanie wody. Dopisz również swoje propozycje.

Wersja B

Przeczytaj tekst 2 razy. W jaki sposób dzieci oszczędzały wodę? Zapisz odpowiedzi.

Wersja C

Zastanów się, w jaki sposób możemy oszczędzać wodę. Przeczytaj bardzo uważnie tekst w ramce, a następnie podkreśl te zapisy, które dotyczą oszczędzania wody.

5. Ocenianie

Wewnątrzszkolny System Oceniania to przepisy określające organizację i zasady oceniania uczniów w danej szkole. Jest zgodny z zapisami Ustawy o systemie oświaty (Dz.U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 z późn. zm.) oraz Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy wraz z rozporządzeniami zmieniającymi to rozporządzenie.

Cytowane wcześniej Rozporządzenie z 17 listopada 2010 określa grupy uczniów, dla których nauczyciel musi dostosowywać wymagania edukacyjne do ich potrzeb i możliwości.



Formułując kryteria oceniania dla Marka, ucznia ze zdiagnozowaną dysleksją, biorę pod uwagę:

- wymagania edukacyjne przyjęte dla grupy uczniów w jego wieku;
- możliwości i ograniczenia Marka, które wyznaczą maksymalny pułap jego możliwości w danym czasie (rozpoznanie „dynamiczne”): mylenie liter, cyfr o podobnym kształcie, mylenie kolejności znaków w zapisie działań;
- ocenę czy formy, środki, metody pracy dobieierałam odpowiednio dla tego ucznia; warto sprawdzić podczas lekcji, jak uczeń radzi sobie z samodzielnie rozwiązywanymi zadaniami;

- nakład pracy i motywację Marka – podczas ostatniego sprawdzianu Marek był nieobecny, pisał więc nieco inny sprawdzian dzień później;
- aktualny stan zdrowia, skutki stosowanej terapii medycznej, sytuację rodzinną.

Poziom celów, które planuję osiągnąć, pracując z danym uczniem, musi być jak najbardziej zbliżony do wymagań dotyczących ogółu dzieci. Owo „jak najbardziej” zawiera w sobie konieczność przeanalizowania przez nauczyciela metod, form i środków pracy w obszarze dostosowania, które może zastosować, aby uczeń był w stanie się nauczyć.

W praktyce cały czas poszukuję jak najlepszego sposobu dotarcia do dziecka. Może okazać się, że sprawdzian z działań na ułamkach zwykłych (mimo wcześniejszej analizy) był zbyt trudny dla ucznia z problemami w uczeniu się matematyki. W takiej sytuacji po tygodniu pracy ponownie sprawdzam jego wiedzę. Mogę wówczas odpytać ucznia, obserwując stosowaną przez niego strategię rozwiązywania zadań, co jednocześnie będzie kolejną okazją do ustalenia przyczyn trudności w nauczaniu się.

Ocenianie to zagadnienie bardzo trudne, gdyż szkoła mocno tkwi w systemie porównywania (rankingi szkół, nagradzanie za wyniki w nauce, głośne omawianie ocen ze sprawdzianów). Od uczniów natomiast oczekujemy, aby byli mądrzy i rozumieli, że koledzy i koleżanki mogą mieć mniejsze możliwości i z tego powodu są niekiedy inaczej oceniani. To trudne dla ucznia, gdy inny dostaje lepszą ocenę niż on i uważa ponadto, że praca kolegi jest gorsza.

Warto, żeby dzieci po cyklu zajęć integracyjnych i w codziennych kontaktach dowiadywały się o sytuacjach, które mają wpływ na ocenianie i są następstwem możliwości i trudności danego dziecka. Niekiedy muszą być o tym poinformowani również rodzice (bez konkretnych sytuacji dotyczących uczniów, gdyż obowiązuje nas tajemnica).

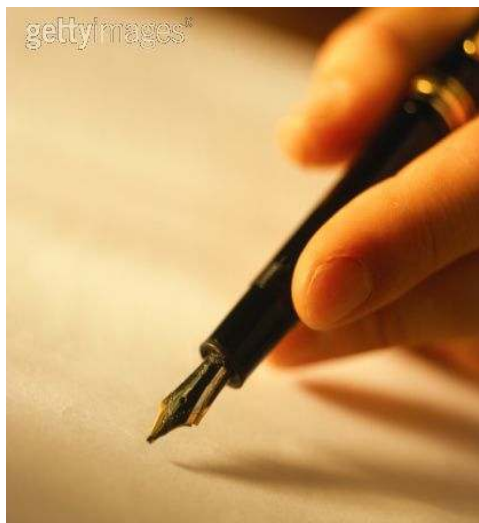
Systemowe rozstrzygnięcie, poprzedzone konsultacjami z rodzicami i nauczycielami, mogłoby doprowadzić do wypracowania rozwiązań, dzięki którym szkoły już nie będą potrzebowały praktykować „pozbywania się” uczniów, tak zwanych trudnych albo obniżających wyniki sprawdzianów zewnętrznych.

Odrębnym zagadnieniem, budzącym wiele wątpliwości, jest dostosowanie warunków i form zewnętrznych sprawdzianów i egzaminów do możliwości uczniów. Należy przy tym pamiętać, że nowy egzamin gimnazjalny będzie przygotowany dla uczniów kończących naukę w gimnazjum zgodnie z nową podstawą programową, która zaczęła obowiązywać ich w roku szkolnym 2009/2010. Przystąpi do niego 420 tys. uczniów trzecich klas gimnazjum.

Egzamin, jak dotychczas, będzie składał się z trzech części – humanistycznej, matematyczno-przyrodniczej i z języka obcego nowożytnego. Jego wyniki, co jest nowością, będą odnosiły się do zadań z każdego z pięciu bądź sześciu zakresów:

- język polski.
- historia i wiedza o społeczeństwie,

- matematyka,
- przedmioty przyrodnicze,
- język obcy nowożytny na poziomie podstawowym,
- język obcy nowożytny na poziomie rozszerzonym.



6. Refleksja

Nauczania od wychowania nie da się oddzielić. Są to PROCESY nawzajem przenikające się. Procesy, czyli zaplanowane przez nauczyciela działania, rozłożone w czasie, z określonymi celami i sposobami realizacji oraz z możliwością oceny efektywności dotychczasowych działań.

Warto powtórzyć od czasu do czasu, że nie jestem: polonistą, historykiem, biologiem... Jestem nauczycielem/nauczycielką matematyki, języka angielskiego... Jestem też wychowawcą, bo tego nie sposób oddzielić. W moim polu widzenia i działania znajdują się:

- uczeń/uczniowie i uczennice (kto?);
- zaplanowane cele (co?);
- metody, środki, formy (w jaki sposób?).

Wnioski wynikające z odpowiedzi mają pomóc w efektywnym dostosowaniu środowiska szkolnego do potrzeb ucznia, aby umożliwić mu odnoszenie sukcesów w szkolnej edukacji.

BIBLIOGRAFIA

1. Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Prawne ABC dyrektora przedszkola, szkoły i placówki, www.ore.edu.pl
2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego, www.men.gov.pl

[1] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 zmieniające rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2010 r. Nr 228, poz. 1491).